

УДК

## **Характеристика спеціальних принципів громадського контролю у сфері охорони здоров'я**

здобувач кафедри загальноправових  
дисциплін Харківського національного  
університету внутрішніх справ  
Крут Катерина Олегівна

### **Характеристика загальних принципів громадського контролю у сфері охорони здоров'я**

*У статті, на основі аналізу наукових точок зору та норм чинного законодавства України визначено та охарактеризовано спеціальні принципи громадського контролю у сфері охорони здоров'я. Підкреслено, що саме зазначені принципи найбільш повно розкривають зміст громадського контролю у сфері охорони здоров'я. Наголошено, на необхідності закріплення спеціальних принципів громадського контролю у сфері охорони здоров'я на законодавчому рівні.*

**Ключові слова:** принципи, загальні принципи, контроль, громадський контроль, сфера охорони здоров'я.

### **Характеристика общих принципов общественного контроля в сфере здравоохранения**

*В статье, на основе анализа научных точек зрения и норм действующего законодательства Украины, определены и охарактеризованы специальные принципы общественного контроля в сфере здравоохранения. Подчеркнуто, что именно указанные принципы наиболее полно раскрывают содержание общественного контроля в сфере здравоохранения. Отмечено на необходимости закрепления специальных принципов общественного контроля в сфере здравоохранения на законодательном уровне.*

**Ключевые слова:** принципы, общие принципы, контроль, общественный контроль, сфера здравоохранения.

### **Characteristics of the general principles of public health control**

*In the article, based on the analysis of scientific points of view and norms of the current legislation of Ukraine, special principles of public health control are defined and described. It is emphasized that these principles most fully reveal the content of public control in the field of health care. It was emphasized that it is necessary to consolidate the special principles of public health control at the legislative level.*

**Keywords:** principles, general principles, control, public control, sphere of health protection.

**Постановка проблеми.** З набуттям Україною статусу незалежної держави у 1991 році, перед молодою країною виникло безліч проблем, які потребували негайного вирішення. Зокрема, особливого гостро постало питання реформування сфери охорони здоров'я України. Адже та система охорони здоров'я, яка дісталась нашій державі у спадок від Радянського Союзу, була не в змозі задовольнити всіх потреб суспільства у зазначеній сфері. Зазначене підтверджувалось великим рівнем смертності населення, зростанням кількості хронічних хвороб, постійною відсутністю медикаментів, тощо. За таких умов особливого значення набуває здійснення контролю у зазначеній сфері не лише з боку держави, а й з боку громадськості. Саме таким чином можливо забезпечити оптимальне використання обмежених ресурсів та попередити здійснення правопорушень у зазначеній

сфері. Разом із тим слід підкреслити, що будь-яка діяльність, в тому числі і контрольна, має базуватись на відповідних принципах.

**Стан дослідження.** Проблема принципів громадського контролю і різних сферах суспільного життя була предметом дослідження різних науковців. Так, вказаному питанню приділяли увагу: В.М. Пашков, С.Г. Стеценко, О.В. Джафарова, С.Ф. Денисюк, С.М. Кушнір, Р.М. Павленко, О.Б. Федоровська, Д.В. Карамишев, Н.П. Кризина, В.М. Пашков, О.В. Галацан, В.В. Загородній, В.Ф. Москаленко, В.М. Рудий та інші. Однак, проблематика принципів громадського контролю у сфері охорони здоров'я, зокрема спеціальних, залишається недостатньо розробленою.

**Саме тому метою статті є:** визначити та розглянути спеціальні принципи громадського контролю у сфері охорони здоров'я

**Виклад основного матеріалу.** Принципи громадського контролю у сфері охорони здоров'я – це науково-обґрунтовані та законодавчо закріплені відправні начала (ідеї) які лежать в основі здійснення громадського контролю. Вони (принципи) найбільш повно та змістовно відображають усі аспекти здійснення такої діяльності у вказані сфері. Зазначимо, що в юридичній літературі не існує єдиного підходу щодо визначення конкретних принципів громадського контролю. На основі аналізу наукових поглядів вчених та норм чинного законодавства України можемо виділити такі дві великі групи принципів громадського контролю у сфері охорони здоров'я: 1) загальні принципи; 2) спеціальні принципи. В рамках даного наукового дослідження більш детальну увагу нами буде приділено спеціальним принципам громадського контролю у зазначеній сфері.

В свою чергу, під спеціальними слід розуміти такі засади, які є основою безпосередньої організації здійснення громадського контролю у сфері охорони здоров'я. Такими принципами, на наше переконання, є:

- принцип пріоритетності прав та свобод людини і громадянина. Зазначеному принципу громадського контролю у сфері охорони здоров'я слід приділити особливу увагу, що в першу чергу пов'язано із специфікою

сфери, що розглядається у даному науковому дослідженні. Починаючи розгляд зазначеного принципу слід підкреслити, що між «правами» і «свободами» як юридичними категоріями немає різких відмінностей, оскільки і права, і свободи окреслюють певні правові можливості людини в різних галузях її життєдіяльності, які гарантуються державою. Проте між ними можна встановити різницю на основі ступеню визначеності можливої поведінки і механізму державного гарантування [1, с.48]. Ю. Тодики та Л. Лятнянчина, права й свободи - це закріплені в Конституції України та гарантовані державою можливості кожної людини й громадянина вільно та самостійно обирати вид і міру своєї поведінки, користуватися наданими їм соціальними благами як в особистих, так і в суспільних інтересах [2, с. 96]. Отже, на переконання В.Ф. Погорілко, права та свободи людини і громадянина - це забезпечені Конституцією та іншими законами України можливості мати, володіти, користуватися та розпоряджатися економічними, політичними, культурними та іншими соціальними цінностями, благами, користуватися свободою дій і поведінки у межах закону [3, с. 6]. Авторський колектив «Популярною юридичної енциклопедії» підкреслює, що права і свободи людини - визнані міжнародним співтовариством особисті цінності людини у її відносинах з іншими людьми та державою. Права і свободи людини закріплені в міжнародно-правових актах, норми яких імплементовано в законодавстві України. Визначені цими актами права і свободи людини і громадянина знайшли своє повне відображення у розділі II Конституції України [4, с. 353]. Таким чином, принцип пріоритетності прав та свобод людини і громадянина здійснення громадського контролю у сфері охорони здоров'я полягає у тому, що під час здійснення контролю не можуть бути порушені жодні права людини, які гарантуються не лише Конституцією України, а й іншими нормативно-правовими актами різною юридичної сили. Так, наприклад, відповідно до Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 року [5] під час здійснення контрольної діяльності не може бути розголошена інформація про

стан здоров'я особи, факт її звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при його медичному обстеженні. Крім того, під час здійснення контролю забороняється вимагати та надавати інформацію про діагноз та методи лікування пацієнта.

- принцип взаємної відповідальності. Як зазначається у філософській літературі, відповідальність - це категорія етики і права, що відображає особливе соціальне та морально-правове ставлення особи до суспільства, яке характеризується виконанням свого морального обов'язку та правових норм [6, с. 267]. Н.В. Іванчук вказує на те, що відповідальність безпосередньо пов'язана з правами та обов'язками громадян, із виконанням взаємно прийнятих зобов'язань різними суб'єктами, із рівнем розвитку правосвідомості, правової культури громадян у суспільстві, тобто це «певна міра свободи» [7, с. 10]. З юридичної точки зору відповідальність – це обов'язок особи, яка вчинила правопорушення, понести несприятливі наслідки (позбавлення). Відповідальність виступає як зустрічна міра, покладена з боку держави або потерпілого за допомогою держави на правопорушника. Реалізація цього заходу не залежить від бажання або небажання правопорушника. Вона полягає у позбавленні якихось прав або в покладанні додаткових обов'язків. Ці позбавлення можуть бути: особистого характеру (позбавлення життя, свободи); майнового характеру (штраф, конфіскація майна, відшкодування заподіяної шкоди); організаційного характеру (звільнення з посади, закриття підприємства і т. д.); престижного характеру (догана, позбавлення нагород, почесних звань і т. п.); позбавлення певних прав (займатися певною діяльністю, позбавлення водійських прав і т.д.) [8, с.316]. Слід погодитись із точкою зору Є.Ю. Подорожнього, який у своєму дисертаційному дослідженні прийшов до слушного висновку, що відповідальність – це суто соціальне явище, яке має зовнішній та внутрішній аспекти. Перший, тобто зовнішній аспект, виявляється у наявності певних вимог, що ставляться суспільством (соціальною групою) перед особою, і змушують останню будувати свою поведінку у відповідності

до цих вимог. Другий, внутрішній аспект, відображає рівень сприйняття особою цих вимог та її готовність слідувати їм, виконувати їх [9].

Слід зазначити, що принцип відповідальності в контексті здійснення громадського контролю у сфері охорони здоров'я має декілька аспектів, зокрема: по-перше: передбачає відповідальність об'єктів контролю перед: 1) суб'єктами за правдивість інформації, яка їм надається задля проведення контролю; 2) перед громадянами, адже нормами чинного законодавства визначена інформація, яку об'єкти контролю не мають права розголошувати, а відтак її розголошення тягне за собою відповідальність;

по-друге: передбачає відповідальність суб'єктів громадського контролю перед: 1) об'єктами контролю у разі розголошення інформації яка не може бути доступною для громадськості, а також у випадку розголошення неправдивої інформації про реальний стан справ в закладах охорони здоров'я (наприклад, свідоме заниження якихось показників, тощо), що в свою чергу може зашкодити їх репутації; 2) перед громадянами, адже від того, наскільки буде правдивою інформація суб'єктів громадського контролю залежить репутація держави взагалі, та закладів охорони здоров'я зокрема. Така відповідальність носить здебільшого моральний аспект, аніж юридичний, адже реальних інструментів притягнення до відповідальності суб'єктів контролю у цьому випадку не існує.

- принцип персональності (визначеності адресата контролю). Стосовно змісту зазначеного принципу слушною є думка О.В. Ліфінцева. Автор зазначає, що говорячи про принцип персональності або визначеності адресата контролю у сфері охорони здоров'я, треба зазначити, що в цьому випадку мова йде про підконтрольні суб'єкти, якими є заклади охорони здоров'я. Вичерпний перелік таких закладів визначено на рівні чинного законодавства України [10, с.158]. З іншого ж боку, продовжує О.В. Ліфінцев, розглядаються й окремо взяті структурні підрозділи підприємств, закладів, установ та організацій сфери управління Міністерства охорони здоров'я України як практичного (консультативні поліклініки,

відділення функціонального призначення за відповідними галузями медицини, лабораторії, центри реабілітації тощо), так і юридично-правового (відділи інформаційного забезпечення, юридичні відділи, відділи бухгалтерського обліку та фінансової звітності, відділи з кадрового забезпечення тощо) забезпечення [10, с.159].

- принцип системності. Слід зазначити, що системність - це одна з найпоширеніших рис, характерних сучасній дійсності. Поняттям системи можна охопити і описати більшість оточуючих нас явищ і процесів, що існують або відбуваються у навколишньому світі [11]. На думку І.К. Дрозд та В.О. Шевчука, принцип системності «передбачає єдність правових засад контрольної діяльності, що здійснюється в межах державного фінансового контролю, нормативне регламентування періодичності його виконання, законодавчо визначену організацію взаємодії контролюючих суб'єктів» [12]. Л.В. Могілевський слушно зазначає, що у загальнотеоретичному контексті поняття системності можна охарактеризувати з одного боку як спосіб або форму існування матерії, що виникає в наслідок появи певних зв'язків між елементами об'єктивної дійсності. Саме ці зв'язки, на переконання вченого, і обумовлюють порядок розташування, розміщення зазначених елементів. Тобто системність – це перш за все порядок, впорядкованість, що протистоїть хаосу і безладу [13]. Отже, принцип системності громадського контролю у сфері охорони здоров'я полягає у тому, що контрольна діяльність має здійснюватись у відповідному порядку, тобто за чітко визначеною процедурою.

- принцип незалежності. У загальному розумінні незалежність - це можливість приймати самостійні рішення, які підкорюються власним бажанням та інтересам і не потребують зовнішніх вказівок та наказів [14]. Незалежність, зазначає Н.М. Шульгач, може мати різні значення, але завжди повинно бути конкретизовано, стосовно яких зовнішніх об'єктів вона встановлюється. Незалежність може бути й повною, але звичайно встановлюється певна межа, до якої можна бути незалежним, або

визначається коло суб'єктів, що мають право (не мають права) здійснювати зовнішній вплив [15, с.227-228]. В рамках нашого дослідження зміст принципу незалежності полягає у тому, що на суб'єкти громадського контролю не можуть здійснювати вплив жодні органи державної влади, чи будь-які інші державні чи недержавні організації. Дотримання зазначеного принципу дозволяє зробити контроль більш об'єктивним та прозорим.

- адаптивності. У філософській літературі поняття адаптації проаналізовано достатньо чітко. Більшість авторів під терміном «adaptation» розуміють як пристосування, акліматизацію, сприймання норм і ідеалів, вживання, входження в колектив [16, с. 33; 17]. Т.Т. Ластаєв та А.А. Кайгородцев слушно зазначають, адаптивність – це властивість системи, що визначає її здатність успішно пристосовуватися до умов зовнішнього середовища, що змінюється [18]. Таким чином, адаптивність громадського контролю у сфері охорони здоров'я передбачає, що суб'єкти контролю мають оперативно пристосовуватись до змін у чинному законодавстві України, а також до змін у соціально-економічному та політичному середовищі держави.

- принцип всебічності контролю. Сутність зазначеного принципу полягає у тому, що контроль має бути всебічним, повним, він має охоплювати всі аспекти діяльності закладів охорони здоров'я та інших державних органів, що здійснюють свою діяльність у зазначеній сфері. Зібрана інформація, слушно зазначає Т.О. Коломоець, повинна бути повною і об'єктивною, реагування за результатами контролю теж має бути щодо всіх виявлених недоліків, прогалин, навіть, якщо їх виявлення не передбачалося під час контрольних заходів (виявлення цих порушень відбулося під час перевірки інших ділянок роботи). Контроль, продовжує науковець, не повинен бути тотальним, тим більш, якщо мова йде про сферу охорони здоров'я, однак і не звуженим, окремо спеціалізованим, повинен мати ознаки всебічності, із так званим об'єднуючим фактором [19, с.39]

- принцип превентивності. сучасній психолого-педагогічній літературі поняття «превентивний» (з лат. prevent - випередження, попередження) та «профілактика» (з грецьк. prophylaktikoz - запобіжний, охоронний, захисний) розглядаються як синоніми, оскільки вони відображають особливості однієї і тієї ж реальності. До речі, превентивну функцію в спеціалізованих джерелах ще називають запобіжно-профілактичною та соціально-превентивною. Таким чином, превентивність - це «спрямованість на запобігання негативних явищ» [20, с.139]. Отже принцип превентивності полягає у тому, що громадський контроль має здійснюватись задля того, щоб попередити здійснення протиправних діянь органами державної влади а також закладами охорони здоров'я України під час здійснення їх діяльності. Тобто превентивність передбачає, що краще запобігти виникненню правопорушень у досліджуваній сфері, аніж боротися із наслідками таких правопорушень. Принцип превентивності має декілька аспектів: по-перше, соціальний, який полягає у тому, що здійснення контролю у цій сфері дозволяє покращити якість надання медичних послуг, а відтак підвищити рівень здоров'я населення; по-друге, психологічний, полягає у тому, що об'єкти контролю усвідомлюють можливість настання для них негативних наслідків у разі здійснення контролю; по-третє, правовий аспект, полягає в охороні і захисті законних прав та інтересів людини і громадянина.

**Висновок.** Таким чином, узагальнюючи все наведене у даному науковому дослідженні зазначимо, що запропонований нами перелік спеціальних принципів громадського контролю у сфері охорони здоров'я не претендує на вичерпність, однак на нашу думку, саме ці засади найбільш повно та змістовно відображають сутність зазначеної діяльності. Одним із суттєвих недоліків, на наше переконання, є те, що зазначені принципи не знайшли свого законодавчого закріплення, вони лише опосередковано визначені у чисельних нормативно-правових актах, норми яких спрямовано на регулювання громадського контролю у сфері охорони здоров'я. Зазначена прогалина, на нашу думку, потребує негайного вирішення.



## Список використаної літератури

1. Ковінько Д. В. Поняття та зміст конституційного забезпечення прав людини і громадянина в Україні / Д. В. Ковінько // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. - 2011. - № 2. - С. 47-51.
2. Конституційне право України : [підручник для студ. вищ. навч. закл.] / [Л. Байрачна, Ю. Барабаш, Ф. Веніслав-ська та ін.] ; за ред. В. Колісника, Ю. Барабаша. - Х. : Право, 2008.-416 с.
3. Погорілко В.Ф., Головченко В.В., Сірий М.І. Права та свободи людини і громадянина в Україні. – К.: Ін Юре, 1997. – 52 с.
4. Популярна юридична енциклопедія. -К.: Юрінком Інтер, 2002. - 776 с.
5. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України : від 19.11.1992 № 2801-ХІІ [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2801-12/conv>
6. Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролова. - 4-е изд. - М.: Политиздат, 1981. - С. 267.
7. Іванчук Н.В. Взаємна відповідальність особи і держави в контексті розбудови сучасної української держави : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права ; історія політичних і правових учень» / Н.В. Іванчук. - К. : КНУВС, 2007. -21с.
8. Черданцев А.Ф. Теория государства и права: Учебник для вузов. - М.: Юрайт, 2000. - 432 с.
9. Подорожній Є. Ю. Особливості юридичної відповідальності у трудовому праві України [Текст] : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05 / Подорожній Євген Юрійович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - Київ, 2016. - 414 с.
10. Ліфінцев О.В. Принципи здійснення контролю у сфері охорони здоров'я /Науковий вісник Херсонського державного університету // Випуск 3 2. Том 1. 2015. с.156-159
11. Фролова О. Г. Злочинність і система кримінальних покарань (соціальні, правові та кримінологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логіко-математичних методів) [Текст] : навчальний посібник для студ. гум. і сусп. фак-тів вищ. навч. закл. / О.Г. Фролова ; М-во освіти України, Міжнарод. фонд "Відродження". - Київ : АртЕк, 1997. - 208 с.
12. Дрозд І.К. Державний фінансовий контроль: [навч. посіб.] / І.К. Дрозд, В.О. Шевчук; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Держ. акад. статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. - К.: Імекс-ЛТД, 2007. - 304 с.
13. Могілевський Л. В. Система трудового права України [Текст] : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05 / Могілевський Леонід Володимирович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. - Київ, 2016. - 442 с.
14. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укладач та гол. редактор В.Бусел – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2006. – 1728 с.

15. Шульгач Н. М. Поняття та сутність принципу незалежності суддів / Н. М. Шульгач // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. - 2011. - Вип. 6. - С. 227-230.

16. Царегородцев Г.И. Философские проблемы теории и адаптации. – М.: Наука. – 1975. – 215 с.

17. Телефанко Б. М. Проблеми соціальної адаптації осіб, звільнених з кримінально-виконавчих установ на підставі закону України про амністію або акта помилування [Текст] : Дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Телефанко Богдан Миколайович ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. - Л., 2004. - 267 арк.

18. Ластаев Т.Т. Механизм агропромышленной интеграции / Т.Т. Ластаев, А.А. Кайгородцев // Вестник КАССУ — 2006 — №4 — С. 10–12.

19. Коломоєць Т. О. Принципи як елемент механізму контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування як суб'єктів адміністративного права України / Коломоєць Т. О., Матвієнко П. Д. // Адміністративне право і процес. -2012.- №2. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://applaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/2-2-2012/item/45-pryntsypy-yak-element-mekhanizmu-kontrolyu-za-diyalnistyu-orhaniv-mistsevoho-samovryaduvannya-yak-sub-yektiv-admiinstratyvnoho-prava-ukrayiny-kolomoiets-t-o-matviienko-p-d>

20. Словник основних термінів і понять з превентивного виховання / за заг. ред. В. М. Оржеховської. - Тернопіль : Тернограф, 2007. - С. 139.